

Suç Olgusuna Teorik Ve Eleştirel Bir Yaklaşım

İsmail GÜLLÜ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Karaman

Özet

Bu çalışmada, suç olgusunu sosyolojik olarak analiz eden geleneksel teorilerin bir değerlendirmesi yapılarak alternatif bir teori için eleştirel bir yaklaşım ortaya konulmaktadır. Bütüncül ve yeni bir suç teorisinin oluşturulmasında var olan teorilerin hangi yönlerinin değerlendirilebileceği bu makalenin temel amaçlarındandır. Batı toplumlarını dikkate alarak yapılan ve yerel (bölgesel) unsurların ve kültürel ve tarihsel arka planın dikkate alınmadığı teorik bir yaklaşım suç olgusunu batı dışı toplumlarda açıklamaktan uzak olacaktır.

Anahtar Kavramlar: Suç, Suç Teorileri, Göç, Toplumsal Yapı, Sosyalleşme

A Theoretical And Critical Approach To The Fact Of Crime

Abstract

In this paper, a general evaluation of the theories analyze the fact of crime sociologically is done and a critical approach is presented as an alternative theory. It is of this paper's aims to evaluate which parts of the existing theories in order to constitute a holistic and new crime theory. A theoretical approach that is west-centered and which ignore local (regional) factors and cultural and historical background will be far from explaining the fact of crime in non-western societies.

Key Words: Crime, Crime Theories, Migration, Social Construction, Socialization

1. Giriş

Suç konusu farklı toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkan ve insanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı disiplinlerin ilgi alanına giren suç olgusunun çeşitli boyut ve problemleri ile ilgili birçok teori ve yaklaşım ortaya konulmuştur. Suçun önemli toplumsal sorunlardan biri olması, bu disiplinler içinde konunun sosyolojik açıdan daha fazla ele alınmasının önemli bir nedenidir (Heidensohn, 1989). Özellikle hızlı bir değişim süreci geçiren ve iç ve dış göç olgusunu güçlü bir şekilde yaşayan Türkiye gibi ülkelerde suç olgusunun daha çok ve daha karmaşık bir görünüm aldığı görülmektedir.

Bu makalede suç olgusunun sosyolojik yönleri üzerinde durulacak ve sosyolojide ortaya konulan bazı teoriler ele alınarak, eleştiriler geliştirilecektir. Öncelikle ifade edilmelidir ki suç olgusu çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olup suçun herkesin üzerinde ittifak ettiği bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Suç olgusu farklı toplumlarda değişen yönüne ilave olarak zaman içerisinde de farklı özellik ve boyutlar kazanabilmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan ve çoğalan siber suç bu noktada önemli bir örneklik teşkil etmektedir. İçinde yaşanan toplumun problemleri, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı, hassasiyetleri suçun ne olduğu ile ilgili algı ve tanımları etkilemektedir. Suç olgusu hukuk, devlet, din vb. toplumsal kurumlar ile ilişki halinde bir olgudur. Özellikle göç neticesinde toplumsal hareketlerin arttığı ve karmaşıklaştığı şehir ortamlarında suç konusu sosyolojik olarak daha önemli bir hal almıştır.

Modernleşme süreci ile birlikte toplumların ekonomik, teknolojik, siyasal, kültürel ve demografik alanında önemli değişimler meydana gelmektedir. Geleneksel toplum

yapısından modern toplum yapısına geçiş sürecinde toplumların özellikle, sosyo-kültürel ve ekonomik alanda, değerler ve kurumlar bakımından meydana gelen değişimler sosyal değişimleri tetiklemektedir.

Sosyoloji bilimi içerisinde konuyu farklı yönleri ile ele alan Damgalama teorisi, Çatışma Teorisi, Alt Kültür Teorileri gibi suç olgusunu sınırlı faktörler ekseninde çözümleyen (Kızmaz, 2005: 349) birçok teorik yaklaşım söz konusudur. Toplumda yaşanan göç, ekonomik dengesizlik, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık vb. faktörler suçu etkileyen önemli parametrelerdir. Ağırlıklı olarak batı toplumları kökenli ve o toplumsal yapıları daha fazla merkeze alan bir görünüm sergileyen bu yaklaşımlar, batı dışı diğer toplumsal yapılardaki suç olgusunu analiz etmede ne kadar yeterlidir? Sorusu bu makalenin temel problemini oluşturmaktadır.

2. Suç Teorilerine Genel Bir Bakış

Bu makalede suç teorilerinin anlatılması veya karşılaştırılması amaçlanmamakla birlikte teorilerin genel özellikleri üzerinde kısaca durulmakta ve bir eleştirisi yapılmaktadır. Suçun çok boyutlu ve değişken yapısı ve suçluların bireysel farklılaşmaları (Williams III ve Mc Shane, 1999: 272) kriminoloji literatüründe yer alan ve zaman zaman birbirinin rakibi gibi görülen teorik yaklaşımların çoğunluğunun ve onun tek bir teorik düzlemde açıklanmasını zorlaştıran faktörlerdir. Son yıllarda önemli bir artış gösteren Sosyolojideki teorik yaklaşımlar, konunun sadece bir veya birkaç boyutuna odaklanmış yaklaşımlar olma özelliği ile neredeyse hiçbir kuram tam anlamı ile suç olgusunu tüm boyutlarıyla açıklama imkanına sahip görünmemektedir. Suç araştırmalarında son dönemde geliştirilen yeni kuramsal

çalışmalar, büyük ölçüde birden fazla kuramın veya disiplinin bir araya getirilmesi ile oluşturulan ve bütünlük (integrated) kuramlar olarak adlandırılan modellerdir (Kızmaz, 2005: 350).

Bütün kuramlar belirli bir bakış açısı ile ve belirli toplumsal problem ve yapıardan hareketle ortaya konulmuş kendi içinde yetersizlik ve eksiklikleri barındıran yaklaşımlardır. Bu yönü ile de söz konusu kuramlara eleştirel bir bakış açısı gereklidir. Geleneksel kuramlara yapılan eleştiriler temelde bu teorilerin suç olgusunu *gerilim* (Merton, 1968); *sosyal bağların zayıflığı* (Hirschi, 1969) *arkadaş gruplarının etkisi* (Sutherland, 1939) ne odaklamaları yönünde olmuştur. Aslında bütün teorilerin odaklandığı noktalar olgunun bir gerçekliğini yansıtan unsurlardır. Bu yönü ile de gerçeklikten kopuk değillerdir. Burada eleştirilmesi gereken nokta diğer noktaların ihmal edilmesi durumudur. Suç ile ilgili sosyolojik teoriler incelendiğinde geleneksel teorilerin zaman içerisinde Braithwaite'in *Yeniden Bütünleştirici Ayıklama Teorisi* gibi yeniden gözden geçirilerek revize edildiğini de görmekteyiz (Braithwaite, 1989).

Bu makalede bu tür parçalı teorik yaklaşımlara yapılan eleştirilerin Türk toplumu örneğinde suç olgusunu açıklamada yetersiz olduğu bunun yerine gerilim, sosyal kontrol ve sosyal öğrenme kuramlarının bir araya getirilmesi ile oluşan Elliott'un *Tümleşik Suçluluk Kuramı* yaklaşımının daha uygun bir yaklaşım olduğu üzerinde durulmaktadır. (Kızmaz, 2005: 352).

Sosyoloji literatüründeki önemli kuramlardan biri ekolojik yaklaşım veya Chicago Okulu olarak da adlandırılan Kültürel Aktarım Kuramı (Cultural Transmission Theory)'dir. Buna göre Clifford Shaw ve Henry McKay şehrin görece daha yoksul bölgelerine odaklanmış ve bu bölgelerde değer çatışmasının yüksek olduğunu, suçun daha az görüldüğü yerlerde ise geleneksel değer ve kalıpların homojen olduğunu ifade etmiştir. Değer çatışması neticesinde ortaya çıkan zorunluluklar bu bölgelerde suçun daha belirgin olmasına yol açmaktadır (Siegel ve Senna: 1981). Bu yaklaşımda sanayileşme, kentleşme, göç hareketleri ve kültürel heterojenlik gibi faktörlerin etkisi ile şehir, suç için uygun zeminler hazırlayan bir yapıdır ve özellikle gecekondular gibi toplumsal değerlere bağlılığın azaldığı alt-kültür gruplarının güçlendiği, fakirlik, işsizlik ve ailevi problemler gibi toplumsal problemlerin çoğaldığı çözülmüş alanlarda (delinquency areas) suç yoğunlaşmaktadır (Vito ve Holmes, 1994: 141; Güllü; 2010, 210-220).

Merton tarafından ortaya atılan ve toplumsal engellemelerin veya fırsatların bloke edilmesinin sonuçlarına dikkat çeken gerilim kuramı, "alt sınıfa mensup olan bireylerin, meşru amaçlara yasal yollardan ulaşma imkanlarının bloke edilmiş olduğuna, özellikle ekonomik açıdan dezavantajlı olan veya alt sınıf mensubu bireylerin, varlıklı veya statülü kesimlerle eşit imkanlara sahip olamamalarından dolayı, üst sınıfa yükselebilmeye gayretleri önemli ölçüde gayri meşru yollarının denenmesi ile gerçekleştiği" düşüncesine dayanmaktadır (Kızmaz, 2005: 154). Bu kuram suç olgusunu bireysel farklılıkları göz ardı ederek büyük ölçüde alt-sınıfa özgü bir fenomen olarak ele alması ve beyaz yakalı suçları (white-collar crime) göz ardı ettiği görülmektedir. Alt sınıfa mensup ailelerin çocuklarının orta ve üst sınıfa geçişleri sağlayacak yeterliliklerinin

olmaması ve toplumsal otorite ve kurumlar ile sağlıklı iletişim kuramamaları onları suça itmektir (Reckless 1972).

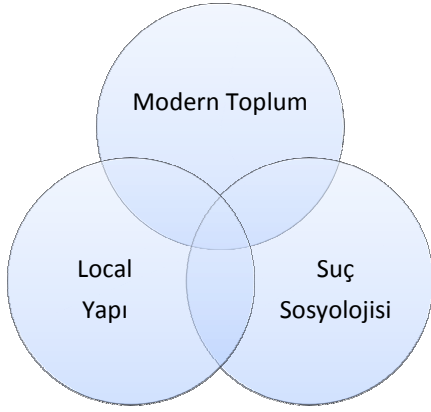
Bir diğer önemli teorik yaklaşım Cloward ve Ohlin'in suçu, statü atlamasının engellenmesine dayalı olarak gördüğü *Fırsat Kuramı* (Opportunity Theory) teoridir. Suç olgusunu alt kültür grubu yaklaşımı içinde ele alan ve Merton'un yaklaşımlarından etkilenen bu teoriye göre toplumsal engellenme öfke duygusu merkezli bir suç eğilimine neden olmaktadır (Agnew: 1985). Alt sınıf vurgusunun çok olması, orta ve üst sınıf suçluluklarını göz ardı etmesi temelde bu teorilerin en önemli eleştiri aldığı noktalar. Modern toplumda artık alt sınıfların informal ve yarı informal kanalları ile farklı orta ve üst toplumsal sınıflar ile ilişki içerisinde buldukları gerçeği suçu sadece alt sınıflara indirgeyerek ele almaya çalışan bu yaklaşımların açmazlarından biridir.

Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre suça ile ve sosyalleşme süreçleri içerisinde ilişki ağları ile öğrenilen bir olgudur (Siegel, 1989: 140). İçinde yaşanılan toplumsal çevredeki suçlu ve suça eğilimli insanlar ile kurulan ilişkiler bireyin suça yönelmesini etkileyen unsurlardır (Siegel, 1989; Conklin, 1989; Ellis, 1987). Bir önceki alt sınıf teorilerinin görmezden geldiği özellikle, orta ve üst sınıfa özgü beyaz yakalı ve profesyonel hırsızlık v.b suç türleri için kullanışlı bir açıklama çerçevesi sunmaktadır. Bu kuramın; aile yapıları, çevresel deneyimler ve kitle iletişim unsurlarının, bireylerin suç işlemleri üzerindeki etkisinden söz etmesi önemlidir. Bundan ayrı olarak kuramın, suçlu akraba grubunun ve sosyalleşme biçiminin de suç davranışının meydana gelmesindeki etkisine olan vurgusu da dikkate değerdir. (Kızmaz, 2005: 162-165). Ancak bireyi pasif bir unsur olarak ele alması ve aynı toplumsal ortamda yetişen bireylerin neden tamamının suçlu olmadığını açıklayamaması bu teorinin açmazlarından biridir.

Birey ve sosyal çevreye daha çok vurgu yapan ve *uyum* ve *sosyalleşme* kavramlarını merkeze alan bir sosyolojik teori olan *Sosyal Kontrol Teorisi'*ne göre ise suç, toplumsal norm ve değerler ile ilişkisi bağlamında şekillenmektedir. Eğer bireyin din, aile, okul vb. ilişkileri güçlü ise daha az suça eğilim göstermektedir. Buna göre ahlaki değerlerin değil sosyal kontrolün yasaları ve düzeni sağladığı görüşü esastır. Sosyal kontrol zayıfladığında birey suça yönelecektir. (Kaner, 1992: 490)

Damgalama kuramı; bireylerinin etiketlenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine oturmaktadır. Suçlu olarak etiketlenmeleri, onların toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır. (Kızmaz, 2005: 167). Bu teori de *yapıyı* ihmal etmesi yönü ile çok geniş bir çeşitliliğe sahip suç türlerini açıklamada yetersiz kalmakta, sadece sokak çeteleri, alkoholizm ve uyuşturucu gibi suçları açıklamada işlev görmektedir.

Suçlu önleme merkezli bir yaklaşım olarak kabul edilebilecek olan ve suçun kişisel karar verme ve durumsal faktörlerin etkisi oluştuğunu iddia eden *Rasyonel ve Rutin Eylemler Teorisi*, suçun önlenmesi için polis ve ceza sistemine göndermede bulunmaktadır. Özgürlüğün kısıtlanması ve insanları potansiyel suçlu görmeyi çağrıştıran yaklaşımı ve sosyalleşme süreçlerini ihmal etmiş olması önemli bir eleştiri noktası olmuştur.

Alternatif Teorik Yaklaşımın Temel Boyutları

Bu makalede dikkat çekilmek istenilen teorilerin parçalı görünümlerinin toplumsal arka planına ilişkin olarak Sosyoloji literatüründe birey ve aile merkezli daha çok “zayıf aile bağları”, “yetersiz sosyalleşme”, “kimlik problemleri” gibi kavramsal alanlara vurgu yapan birleşik suç teorilerinin yukarıdaki grafikte gösterildiği üzere lokal unsurları dikkate alarak ve interdisipliner bir yaklaşım ile suç konusuna yaklaşması bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır. Burada ifade edilen lokal/ yerel unsurdan kasıt hem suçu işleyen bireyin zihinsel, psiko-sosyal dünyasına hem de sosyal yapıdaki farklılığa vurgu yapan bir kavramdır. Suç bir çok yönü ile evrensel, kültürler üstü bir özellik taşımakla birlikte bir çok yönü ile yerel unsurların beslediği bir olgudur. Bu yönü ile birleşik veya tümleşik suç teorilerinin yeniden gözden geçirilerek batı dışı toplumlardaki suç olgusunu analiz etmeye çalışılması yararlı olacaktır. Her toplumun suç haritası kendine özgü dinamikler çerçevesinde ele alınmalıdır. Gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin birbirinden farklı toplumsal yapıları göz ardı edilmemelidir. Göç, kentleşme, yoksulluk ve ekonomik bütünleşmeye engel sosyo-kültürel ve ekonomik yapılar, kültürel heterojenlik suçun tür ve yoğunluğunu etkileyen faktörlerdir. Modernleşme süreci içerisinde aile yapılarında meydana gelen değişimler, değişen anne-baba rolleri, boşanma, yoğun iş hayatı ve bundan belki de en çok etkilenen çocuklarda meydana gelen psiko-sosyal denetim ve destek mekanizmalarındaki zayıflama suça yönelimi besleyen unsurlar olarak da değerlendirilmelidir. Şehir hayatındaki komşuluk ilişkilerindeki çözülme, yalnızlaşma ve yabancılaşma buna ilave olarak ifade edilecek önemli unsurlardır. Özellikle büyük şehirlerde ortaya çıkan gecekondulaşma olgusu ve buradaki formel ve informel denetim mekanizmalarındaki azlık suça zemin hazırlayan toplumsal yapılarıdır. Burada ifade edilen modern toplumda meydana gelen bu toplumsal değişimlerin bütüncül ve interdisipliner teorik analizi neticesinde ortaya konulacak yaklaşımlar suç sosyolojisi için son derece önemlidir.

3. Sonuç

Küreselleşen ve karmaşıklaşan modern dünyada teknolojik gelişmelerin de etkisi ile suç olgusu yeni dinamikler ve görünümler ve ulus ötesi küresel bağlantıları ile karşımızda durmaktadır. Suçun değişim ve dönüşümüne paralel olarak suç ile ilgili teorik çalışmalar ve saha araştırmaları da artış göstermektedir. Genel olarak

değerlendirildiğinde suç olgusunu açıklamaya ve önlemeye yönelik makalede ele alınan bu temel teorilerin her biri, olgunun bir yönüne ağırlık vermekte ve bazı yönlerini ihmal etmektedir. Bu kuramların, suç olgusunu alt sınıfa özgü bir olgu olarak değerlendirmeleri veya bireyi merkeze koymaları bakımından indirgemeci bir yaklaşıma sahiptir. Örneğin McKay ve Shaw'ın belirsiz toplumsal mekan kategorizasyonuna dayalı yaklaşımları yoksul alanlardaki suç olaylarına yoğunlaşırken orta ve üst toplumsal yapıdaki suç olgusunu göz ardı etmektedir. Bunun yanında suçun işlendiği yer ile suçlunun yaşadığı yerin aynı tutulması gibi bir takım eleştiriler söz konusudur (Tierney, 1996: 95). Bu nedenle kentleşmenin kaçınılmaz olarak her zaman suç oranlarını büyük ölçekte, arttırdığını ileri sürmek mümkün değildir. Örneğin, en azından Japonya gerçekliği, kentleşme olgusunun her zaman suç oranlarında ciddi artışlar yaratmayacağı sonucunu çıkarmamızı sağlamaktadır. Bu nedenle, Chicago örneği suç ve yerleşim yeri/kentleşme ilişkisini gösterme açısından günümüzde çok abartılı bir örnek olarak görülebilir (Kızmaz, 2005: 153)

Genel anlamda ifade etmek gerekirse suç teorilerinin her biri, suç olgusunun farklı boyut ve problemlerine odaklanarak bir analiz çerçevesi geliştirdiği için Teorilerden hiç biri suç olgusunu açıklamada yeterli bir çerçeve sunmamaktadır. Bu analiz sırasında suçun bazı unsur ve boyutları ikinci planda kalmaktadır. Bu durumu gidermek için ortaya atılan ve birçok eleştirilecek yönü de olmakla birlikte diğer parçalı teoriler ile karşılaştırıldığında *birleşik suç teorileri* Türk toplumu örneğinde bireysel ve toplumsal düzlemde konuyu ele alarak daha çok parametreyi içerisine alacak şekilde derli toplu bir yaklaşım getirmektedir. Geleneksel suç teorileri ile karşılaştırıldığında daha işlevsel bir görünümü olsa da bu teorilerin yerel ve localsosyo-kültürel ve ekonomik yapıların dikkate alındığı kavramsal ve kuramsal yeni *revizyonlara* ihtiyaç duyduğu ifade edilmelidir.

Küreselleşen dünyada değişen toplumsal şartlar ve problemler beraberinde suç olgusuna yeni teorik yaklaşımlara ihtiyaç göstermekte ve buna yönelik teorik ve kavramsal araştırmalar göze çarpmaktadır. Bu çabaları besleyen ve harekete geçiren en önemli faktörlerden biri de zaman ve mekana göre değişmesinin yanında suçun bizzatı kendisinin çok çeşitli tür ve boyutlara sahip olmasıdır. Bir diğer önemli nokta da sadece suç değil suçu işleyen bireylerin de farklı demografik, psikolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik arka plan ve özelliklere sahip olması gerçeğidir.

Mikro ve makro unsurların birlikte ele alındığı ve birey, aile ve sosyalleşmenin ihmal edilmediği teorik ve kavramsal yaklaşımlar, yapıyı önceleyen kuramsal yaklaşımlara göre daha etkili yaklaşımlardır. Tek bir bakış ve unsurun merkeze konulması yerine farklı bilim dallarının bakış açılarının birlikte değerlendirildiği multi-disipliner ve inter-disipliner bir yaklaşımın benimsenmesi suçun anlaşılması ve önlenmesi noktasında daha güçlü bir bakış sahibi olma imkanı verecektir.

Dinamik ve kompleks bir yapıya sahip suç olgusunu analiz etmede dinamik bir teorik sosyolojik analiz çerçevesi önemlidir. Bu teorik dinamizmi oluştururken kültürel ve toplumsal yapının kodlarını dikkate alarak çözecek (decoder) bir dil geliştirilmesi son derece önem arz etmektedir. Oluşturulacak bu dilin suçu önlemeye yönelik toplumsal işlevi ayrıca ifade edilmesi gereken bir noktadır. Toplumu oluşturan bireylerin düşünsel, davranışsal ve inançsal

kodlarını okumaya çalışarak geliştirilecek suç teorisi gerçekçi bir teori olacaktır. Farklı toplumsal yapılarda ortaya çıkan farklı suç türlerini aynı teorinin açıklamasını beklemek de doğru olmayacaktır. Bu tür eksiklik ve yetersizlikler zaman içinde teorilerin yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır. Modern toplumun değişen şartlarına göre ve her toplumun kendine özgü tarihsel ve toplumsal arka planı, ve şartları göz önüne alınarak, söz konusu kuramların işlevsel taraflarının revize edilerek alınacağı, bireyi ve yapıyı bütüncül bir yaklaşım ile ele alacak yeni bir teorik çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynaklar

- Agnew, R. (1985), A revised strain theory of delinquency, *Social Forces*, 64 (1), 151-167.
- CONKLIN, John J. (1989), *Criminology*, New York: Macmillan Pub.
- ELLIS, Desmond. (1987), *An Introduction to The Sociological Study of Deviance: The Wrong Stuff*, Canada: Collier MacmillanInc.
- Kızmaz, Zahir (2005), *Kriminolojide Yeni Yönelimler: Bütünleşik (Integrated) Suç Kuramları-I*, *F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi 15 (2)*
- Kızmaz, Zahir; Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2005 Cilt: 29 No: 2 149-174.
- Williams III Frank ve McShane, Marilyn D., (1999), *Criminological Theory*, Perentice Hall, USA.
- Siegel, Larry.J. ve Senna, J.J (1981), *Juveniledelinquency*, New York: West Publication Company
- SIEGEL, Larry J. (1989), *Criminology*, St.Paul: West Pub. Company,
- VITO, Gennaro F., Ronald M. Holmes (1994), *Criminology, Theory, Research and Policy*, Belmont/ California : International ThomsonPub.
- Güllü, İsmail (2010), *Gecekondulaşma, Gençlik ve Dindarlık*, Yayınevi Yayınları, Ankara.
- Kaner, Sema, (1992), *Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 25 Sayı: 2
- TIERNEY, John (1996), *Criminology*, London: Prentice Hall Pub.
- Reckless, W.C. (1972). *A newtheory of delinquencyandcrime*, John Wileyand Sons Inc., New York,